

بسمه تعالی

مصادیق تربیت اعتقادی در آیات و روایات

فاطمه کاوه^۱

چکیده

تربیت اعتقادی فرایندی که به ایجاد و تعمیق باورهای اعتقادی اسلام یعنی باور به وجود خدا، پیامبران، امامت و معاد در مخاطبان و شکوفایی و به کمال رساندن آنها می انجامد. این نوع از تربیت از اهمیت زیادی برخوردار است که در این مقاله به مصادیق تربیت اعتقادی و روش های موثر در این زمینه پرداخته شده است. هدف از انجام این تحقیق دستیابی به الگویی برای تربیت اعتقادی است که از نوع بنیادی و به روش توصیفی و از طریق جستجو در منابع دیجیتال و چاپی و استناد به کتب به این مهم پرداخته شده است. یافته ها نشان می دهند که تقویت ایمان و تقوا، ایجاد امنیت و آرامش روانی، احساس مسئولیت پذیری، و افزایش صبر و خودکنترلی در برابر گناهان از جمله نتایج مثبت تربیت اعتقادی است. همچنین، با توجه به سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام، روش هایی برای ایجاد و تثبیت این باورهای اعتقادی در فرزندان معرفی و بررسی شده است.

کلیدواژه ها: مصادیق، تربیت، اعتقاد، تربیت اعتقادی

^۱. طلبه سطح دو حوزه علمیه حضرت زهرا سلام الله علیها

مقدمه

تربیت اعتقادی فرایندی است که به ایجاد و تعمیق باورهای اعتقادی اسلام یعنی باور به وجود خدا، پیامبران، امامت و معاد در مخاطبان و شکوفایی و به کمال رساندن آنها می انجامد.

تربیت دینی ابعاد مختلفی دارد از جمله: تربیت اخلاقی، عبادی، فطری و اعتقادی

در بحث تربیت اعتقادی به اصول اعتقادی شیعه اثنی عشری که عبارت است از اعتقاد به توحید، نبوت، معاد، امامت و عدل اشاره می شود. تربیت اعتقادی مهمترین بخش نظام تربیتی اسلام است که اعتقاد به توحید اصل و بنیاد دیگر باورها است. این موضوع به قدری اهمیت دارد که ما در آیات ادله ای برای وجوب آن داریم از جمله ایه ۱۳ سوره لقمان:

«وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ ۚ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

و (یاد کن) وقتی که لقمان در مقام پند و موعظه به فرزندش گفت: ای پسر عزیزم، هرگز شرک به خدا نیاور که شرک بسیار ظلم بزرگی است».

اگر این تربیت به صورت اصولی و منطقی انجام شود عاملی مثبت و موثر در ممانعت و بازدارندگی انسان از انحرافات اعتقادی خواهد بود و به دنبال آن از انحرافات اخلاقی و عاطفی جلوگیری خواهد شد. عدم توجه به تربیت اعتقادی انسان باعث میشود تا دچار انحرافات فکری و عقیدتی و در مراحل بعدی گرفتار فرقه های مختلفی که تحریف شده ی دین مبین اسلام یا در صدد مخالف با آن هستند، شود. در این مقاله ابتدا به بررسی و مفهوم شناسی لغات از جمله تربیت، اعتقاد، مصادیق و تربیت اعتقادی پرداخته می شود و سپس به هدف تربیت اعتقادی و تاثیر اعتقاد به اصول دین در تربیت و تاثیر تربیت اعتقادی در خنثی سازی شبهات پرداخته خواهد شد. موضوع تربیت در کتب آسمانی که بر انبیا نازل شده مطرح بوده است. در دهه های اخیر نیز عالمان دین با رویکردهای گوناگون (اخلاقی، تربیتی، روانی، اجتماعی و ...) به این موضوع پرداخته اند که از آن میان می توان به کتابهای ذیل اشاره نمود:

کتاب "سیره تربیتی پیامبر صلی الله علیه و اله و اهل بیت علیهم السلام" نوشته محمد داوودی کتابی است که به بیان اهمیت تربیت اعتقادی و آداب و روشهای زمینه ساز در این نوع تربیت می پردازد.

کتاب "تعلیم و تربیت در عصر ظهور" نوشته رحیم کارگر که به مبحث چرایی توجه به تعلیم و تربیت قدسی، ویژگی ها و سازوکارهای تربیت مهدوی پرداخته است.

کتاب "اصول فرزنداری از علی ابراهیمی" که به شیوه تربیت فرزند در سیره حضرت علی و عرفا از کودکی تا جوانی پرداخته است که این کتاب در مورد اصول کلی تربیت است.

مقاله "مبانی و اصول خاص تربیت اعتقادی نوجوان در اسلام" نوشته محمدعلی رضایی که در نظر داشته بابررسی مبانی و اصول تربیت اعتقادی نوجوان به الگوی مناسب تربیت اعتقادی دست یابد.

مقاله "وظیفه نظارتی حکومت اسلامی در تربیت اعتقادی شهروندان مسلمان" نوشته حسن شکوری و مجید طرقي که پژوهش به بازخوانی وظایف نظارتی حکومت اسلامی در قبال تربیت اعتقادی شهروندان مسلمان پرداخته و براساس روش شناسی فقهی روشن کرده است که برحکومت اسلامی واجب است بر امور تربیتی، بویژه تربیت اعتقادی شهروندان نظارت داشته باشد.

بنظر می رسد تاکنون به طور خاص به مصادیق تربیت اعتقادی در آیات و روایات پرداخته نشده است. در این مقاله سعی شده به این موضوع پرداخته شود.

مصادیق

مصادیق جمع مصداق است و از لحاظ لغوی یعنی آلت صدق چیزی، گواه راستی (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۱۲، ص ۱۸۵۴۷) همچنین مصادیق در اصطلاح به معنای دلیل راستی سخن یا چیزی که دلیل راستی کسی باشد یا آنچه منطبق بر امر گردد، است. (معین، ۱۳۷۹، ج ۳، ص ۴۱۶۶)

تربیت

تربیت از لحاظ لغوی مصدر باب تفعیل، از ماده ربو، به معنای افزوده شد و بالا آمد. (راغب اصفهانی، ۱۳۹۰، ص ۲۹۶) همچنین تربیت از لحاظ لغوی به معنای پروراندن یا پروردن و آموختن و بالفظ دادن و کردن مستعمل است. (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۴، ص ۵۷۷۶)

اماتربیت از لحاظ اصطلاح عبارت است از هرگونه فعالیتی که معلمان، والدین یا هر شخص دیگری به منظور اثر گذاری بر شناخت، نگرش، اخلاق و رفتار یک فرد دیگر، براساس اهداف از پیش تعیین شده انجام می دهد. (حسینی زاده، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۱۲)

تربیت اعتقادی

اعتقاد «از ماده عقد در لغت به معنای در دل گرفتن و قراردادن در دل و تصدیق کردن و بدان ایمان آوردن است.» (دهخدا، ۱۳۷۲، ۲، ۲۴۹۲)

و اعتقاد در اصطلاح رکن اصلی شخصیت انسان است که اعمال و رفتار آدمی را شکل می دهد. (یوسفیان و همکاران، ۱۴۰۲، ۱، ۱۶)

«فرایندی است که به ایجاد و تعمیق باورهای اعتقادی اسلام یعنی باور به وجود خدا، پیامبران، امامت و معاد در مخاطبان و شکوفایی و به کمال رساندن آنها می انجامد.» (اعرافی و موسوی، ۱۳۹۲)

اهمیت تربیت اعتقادی

اعتقادات بخشی از دین اسلام را تشکیل می‌دهند؛ از این رو دینداری یک فرد مسلمان در صورتی کامل و پذیرفتنی است که از نظر اعتقادی در سطح قابل قبولی باشد. در آیات متعددی بر این نکته تأکید شده است؛ خداوند در سوره بقره می‌فرماید: «پیامبر صلی الله علیه و آله و مومنان به آنچه از جانب خدا نازل شده است ایمان دارند. همه آنان به خداوند و فرشتگان او و کتاب‌های او و پیامبرانش ایمان دارند». (بقره: ۲۸۵)

در آیه دیگر می‌فرماید: «آنکه به خدا و فرشتگان او و کتاب‌های (آسمانی) و پیامبران او و روز قیامت کفر ورزد، بسیار گمراه شده است». (نسا: ۱۳۶)

افزون بر این، اعتقادات، پایه و اساس بخش‌های دیگر دین اسلام است در صورتی شخص به دستورهای اخلاقی، احکام و عبادات التزام خواهد داشت، که پذیرفته باشد:

خداوند یگانه، جهان را آفریده و از آفرینش آن هدفی داشته است؛ پیامبر صلی الله علیه و آله را فرستاده تا پیام‌های خود را به بندگانش ابلاغ کند؛ بندگان نیز وظیفه دارند از دستورهای او اطاعت کنند؛ زندگی انسان محدود به این جهان نیست؛ انسان‌ها بعد از مرگ هم زنده‌اند و به حساب آنها رسیدگی می‌شود بدون اینکه ذره‌ای به آنها ظلم شود. اگر کسی در این مورد شک داشته باشد، بدیهی است که از او انتظار نماز خواندن، روزه گرفتن و یا پایبندی به دستورهای اخلاقی اسلام نمی‌رود. اعتقاد به عقاید اسلامی شرط لازم - نه شرط لازم و کافی - برای پایبندی به دیگر دستورهای دین اسلام است؛ یعنی اگر کسی به این امور اعتقاد نداشته باشد هیچگاه به دستورهای اسلام پایبند نخواهد بود. به همین سبب مخالفان دین و دینداری برای تضعیف دین نخستین و مهم‌ترین کاری که انجام می‌دهند ایجاد شک و تردید در اعتقادات دینی و سپس اثبات نادرستی آنها است. از آنچه گفتیم روشن شد که تربیت اعتقادی بخشی از تربیت اسلامی و بنیان و اساس آن است. (داوودی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۱۰۰)

الگو بودن والدین نیز روش دیگری است که باید خودشان به عنوان الگوهایی از عدل وانصاف عمل کنند. رفتار و برخورد والدین با فرزندان،

افراد خانواده و اطرافیان باید مبتنی بر اصول عدالت باشد تا فرزندان در عمل ببینند که عدل الهی نه تنها یک مفهوم نظری، بلکه یک اصل عملی در زندگی است.

اعتقاد به عدل خداوند در تربیت فرزندان نه تنها باعث رشد شخصیتی و اخلاقی آنها می‌شود، بلکه درک عمیق‌تری از زندگی و روابط انسانی به فرزندان می‌دهد. این آموزه‌ها باعث می‌شود که فرزندان به عدالت، انصاف، احترام به حقوق دیگران و انجام مسئولیت‌های خود پایبند بوده و در جامعه فردی موثر، عادل و مسئولیت پذیر باشند.

نتیجه گیری

تربیت اعتقادی فرزندان، به‌ویژه بر اساس آموزه‌های توحید، معاد، ولایت و عدل تأثیر عمیقی بر شکل‌گیری شخصیت دینی، اخلاقی و اجتماعی آنان دارد. ایمان به توحید امنیت و آرامش ایجاد می‌کند؛ طبق آیات قرآن، باور به معاد انسان را از غفلت دور کرده و به سوی اعمال صالح سوق می‌دهد. ولایت‌پذیری به فرزندان کمک می‌کند تا در زندگی هدفمند و موفق باشند و از رهنمودهای ولی امر پیروی کنند. اعتقاد به عدل نیز بر اساس آیات قرآن توکل و روحیه عدالت‌خواهی و شکرگزاری را در آنان تقویت کرده و به رفتار منصفانه در زندگی روزمره هدایت می‌کند. والدین باید این آموزه‌ها را به‌طور عملی در زندگی فرزندان خود پیاده‌سازی کنند تا نسلی متعهد و با کمال انسانی تربیت شود که از انحرافات و شبهات دور بماند و در راستای ارزش‌های دینی و اجتماعی حرکت کنند.

فهرست منابع

*قران کریم، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، قم: قدس قم، چاپ دوم، ۱۳۸۳. ش

کتب عربی

۱. مجلسی، محمدباقر، مرآه العقول فی شرح اخبار الرسول صلی الله علیه واله، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ اول، ۱۴۰۴. ق، ج ۱۶

کتب فارسی

۱. آمدی، عبدالواحد، غررالحکم ودرر الکلم، ترجمه سیدهاشم رسولی محلاتی، قم: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۲. ش، ج ۲
۲. راغب اصفهانی، حسین ابن محمد، ترجمه: حسین خداپرست، قم: نوید اسلام، چاپ چهارم، ۱۳۹۰. ش
۳. طوسی، محمد بن حسن، ترجمه صادق حسن زاده، قم: اندیشه هادی، چاپ اول، ۱۳۸۸. ش، ج ۱
۴. نراقی، ملا مهدی، جامع السعادات، ترجمه کریم فیضی، قم: قائم ال محمد (عج)، ۱۳۸۸. ش، ج ۲
۵. امینی، ابراهیم، اسلام و تعلیم و تربیت، قم: بوستان کتاب (دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ویرایش دوم، ۱۳۸۴. ش
۶. بالادستیان، محمد امین، یوسفیان، مهدی، حایری پور، محمد مهدی، نگین افرینش، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، چاپ صدم، زمستان ۱۴۰۲. ش
۷. حسینی زاده، سید علی، تربیت فرزند، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ دوازدهم، زمستان ۱۳۹۳. ش، ج ۱
۸. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۳. ش، ج ۱۲، ج ۴، ج ۲

۹. داوودی، محمد، حسینی زاده، سیدعلی، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت علیه السلام، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ نوزدهم، پاییز ۱۴۰۰.ش
۱۰. سالاری فر، محمد رضا، شجاعی، محمدصادق، موسوی اصل، سیدمهدی، دولتخواه، محمد، بهداشت روانی با نگرشی به منابع اسلامی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، چاپ ششم، تابستان ۱۴۰۰.ش
۱۱. شریعتی نجف آبادی، رحمت الله، اندیشه اسلامی، نجف آباد: مهر زهرا، چاپ یکم، ۱۳۹۸.ش، ج ۱
۱۲. شیروودی، مرتضی، نقش سیاسی اجتماعی زنان در تاریخ معاصر ایران، قم: زمزم هدایت، چاپ اول، ۱۳۸۶.ش
۱۳. عیسی زاده، عیسی، خانواده قرانی (ویژگی‌ها و وظایف اعضای آن)، قم: بوستان کتاب، چاپ سوم، ۱۳۹۱.ش
۱۴. قرائتی، محسن، عدل، قم: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، اول، ۱۳۷۵.ش
۱۵. کارگر، رحیم، تعلیم و تربیت در عصر ظهور، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف، چاپ سوم، ۱۳۹۰.ش
۱۶. محمدی بختیاری، مصطفی، نقش دین در بهداشت روان، قم: زائر، چاپ اول، بهار ۱۳۹۱.ش
۱۷. محمدی ری شهری، محمد، موسوی، سیدرسول، اهل بیت در قرآن و حدیث، قم: موسسه فرهنگی دارالحدیث، چاپ چهارم، ۱۳۸۸.ش، ج ۲
۱۸. معین، دکتر محمد، لغت نامه معین، تهران: سپهر، چاپ پانزدهم، ۱۳۷۹.ش، ج ۳
۱۹. معین الدین، فاطمه، نقش علم در تقویت ایمان و خداآوری، قم: مرکز نشر هاجر، چاپ اول، بهار ۹۵.ش
۲۰. مطهری، مرتضی، عدل الهی، تهران: صدرا، چاپ یازدهم، ۱۳۷۶.ش
۲۱. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امیرالمومنین علیه السلام، قم: امام علی ابن ابیطالب، چاپ اول، ۱۳۹۷.ش، ج ۱

۲۲. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ ه.ش

۲۳. یوسفیان، نعمت الله، تربیت دینی فرزندان، قم: زمزم هدایت، چاپ اول، ۱۳۸۶ ه.ش، ج ۱

مقالات

۱. خندان، مجتبی، «نقش ولایتمداری ائمه اطهار علیه السلام در تربیت فرزندان امروزی»، پایگاه اطلاع رسانی نشست دوره ای اساتید سطوح عالی و خارج حوزه علمیه قم، ۱۰ اذر ۱۴۰۳ ه.ش
۲. موسوی، سید ابوالقاسم، «اهداف و بایستگی های تربیت اعتقادی باور به خداوند در سیره رضوی»، سومین همایش ملی روانشناسی، تعلیم و تربیت و سبک زندگی، ۱۳۹۸ ه.ش
۳. هنرمند، سید مرتضی، «عدل الهی و کارآمدی نظام تربیتی اسلام»، فصلنامه علمی-پژوهشی اندیشه نوین دینی، ۱۳۹۱ ه.ش، شماره ۳۰

نرم افزار

۱. جامع الاحادیث، نسخه ۳/۵

